

به نام خداوند بخشنده مهربان

طرب در ایران

تألیف

جلد دوم از ظهور اسلام تا حمله مغول

دکتر محمود نجم آبادی

شماره مسلسل ۷۹۵۳

شماره انتشار ۲۱۲۸

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	نجم آبادی، محمود، ۱۳۷۹-۱۳۸۲
عنوان و نام پدیدآور	تاریخ طب در ایران / تألیف محمود نجم آبادی.
وضعیت ویراست	۱. ویراست ۲.
مشخصات نشر	تهران: چوگان، تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات
مشخصات ظاهری	۲ ج: مصور، نقشه، نمونه، عکس، نمودار.
فروست	انتشارات دانشگاه تهران: ۲۱۲۸، ۲/۱۳۹۷
شاپک جلد دوم	978-964-03-3712-7
شاپک دوره	978-964-03-9228-7
وضعیت فهرست نویسی	فیب
یادداشت	م. نادجمآبادی. Histoire de la medicine en Iran.
ادداشت	کتابنامه.
موضوع	ج. ۱. قبل از اسلام. -- ج. ۲. پس از اسلام (از ظهور اسلام تا دوران مغول).
موضوع	پزشکی -- ایران -- تاریخ
موضوع	پزشکی اسلامی -- تاریخ
موضوع	دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات
موضوع	انتشارات چوگان
شماره ثبت کتابخانه	۱۳۹۳ ت ۳۱۸۶۴۱
شماره ثبت کتابخانه	۶۱۰۱۹۵۵
شماره ثبت کتابخانه	۶۷۵-۹۶۸۱

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل یا هر روش فشرده، بی‌نویسی در وبلاگها، سایتها، مجله‌ها و کتاب بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و مجاز پیگرد قانونی می‌شود.

BN: 978-964-03-3712

9789640337127

عنوان: تاریخ طب در ایران
تألیف: دکتر محمود نجم آبادی

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳

شماره: ۵۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران، انتشارات چوگان

شاپک: ۹۷۸ ۹۶۴-۰۳ ۳۷۱۲-۷

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

«کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است»

بها: ۴۹۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>

بخش و فروش: ۱- تهران: خیابان انقلاب خیابان ۱۶ آذر کوچه پارسی پلاک ۶ تلفن: ۶۶۴۰۶۴۷۷

WWW.CHOOGAN.COM

۲- تلفکس: ۸۸۰۱۲۰۷۸

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
۱	فهرست مندرجات
شالزده	مقدمه جلد اول، تاریخ طب در ایران قبل از اسلام
بیست	مقدمه جلد دوم، تاریخ طب در ایران بعد از اسلام
بیست و هفت	توضیحات و یادداشت‌ها
۱	قسمت اول - کلیات
۱	الف - منابع علوم طبی و دارو در تمدن اسلامی
۱	مقدمه
۱	خدمات دانشمندان به طب اسلامی
۳	تعالیم اسلامی در طب اسلامی
۴	طب اسلامی و زبان عربی
۵	انتقال طب به ممالک اسلامی
۷	مراکز علمی و طبی قبل از بغداد
۸	مرکز علمی اسکندریه و انتقال طب از اولین مرز به بغداد
۱۲	اراسیستراتس
۱۳	دیسکوریدوس
۱۵	جالینوس
۲۶	اقریطون
۲۶	روفس الی
۲۶	سورانیوس
۲۷	فیلفوریوس

۲۷	ارسیجانمی
۲۷	اورپاسیوس بر غامسی القوابلی
۲۸	پزشکان دیگر مکتب اسکندریه
۲۹	اسکندر طرابلسی
۲۹	بولس (فولیس) اجاینتی
۳۰	شمس آمدی
۳۰	اهرون
۳۱	سرجس رابالمینی
۳۳	حوزه و مراکز طب سمرقانی
۳۳	نظری به تاریخ طب در ایران در دوران هخامنشی
۳۴	یونانی‌مایی و عامل‌های آن
۳۸	نسطوریان و مکتب ادسا
۴۰	مدرسه نصیبین
۴۱	مدرسه ادسا
۴۲	نتیجه نفوذ نسطوریان در ایران
۴۷	مراکز طبی ایرانی
۴۸	دانشگاه و مکتب جندی‌شاپور
۸۰	نکاتی چند در باره طب و شعب آن در شاهنشاهی ساسانی
۸۱	توجه افشیریان به علوم و اثر آن بر روی جندی‌شاپور
۹۰	مجلس مشاوره (یاکنگره پزشکی)
۹۱	رابطه بین جندی‌شاپور و بغداد
۹۶	فتح جندی‌شاپور بلسن اعراب
۱۰۰	مراکز طبی هندی
۱۰۴	کنگه
۱۰۵	این دهن

قسمت دوم : تاریخ طب در ایران و اسلام تا اواخر قرن دوم هجری

- ۱۱۲ مقدمه
- ۱۱۴ نکات تخی سرزمینهای مفتوحه پس از رحلت پیغمبر اسلام (ص)
- ۱۱۷ منبع طب و تاریخ آن در دوران جاهلیت
- ۱۱۸ مبانی و اصول طب در این دوران
- ۱۲۰ سوخت کتابهای اسکندریه و ایران
- ۱۲۱ طب و بهداشت قرآنی و اضافات در آن
- ۱۳۰ خلاصه ای از طب قرآنی
- ۱۳۱ نظری اجمالی بر طبایع و حیوانات شبه جزیره عربستان
- ۱۳۳ اطباء دوران جاهلیت تا اواسط نیمه اول قرن دوم هجری
- ۱۳۴ حارث فرزند کلده
- ۱۳۸ نصر فرزند حارث
- ۱۳۹ ابن ابی رسته
- ۱۴۰ عبدالملک کنانی
- ۱۴۰ ابی آتال طبیب دمشق مسیحی
- ۱۴۲ ابوالحکم دمشقی طبیب معاویه
- ۱۴۲ حکم دمشقی
- ۱۴۳ عیسی بن حکم دمشقی
- ۱۴۳ تیماذوق طبیب
- ۱۴۴ زینب طیبیه بنی اود

قسمت سوم : تاریخ طب در ایران و اسلام از نیمه اول قرن دوم

تا اواسط قرن سوم هجری قمری

فصل اول

صفحه

عنوان

۱۴۶	عدم اختیار خلفای بنی‌اسیه به علوم و سبب غیر عرب و سرگرمی آنان به لشکرگشی‌ها و لهو و لعب
۱۵۴	انقراض بنی‌اسیه و روی کار آمدن عباسیان و ایجاد شهر بغداد به عنوان مرکز خلافت و احتیاج خلفای عباسی به اطباء چندپشاپور
۱۶۳	مات ایرانیان مخصوصاً پزشکان به مرکز علمی بغداد
۱۶۵	نسب نامه، مکان (آل برمکه = برمکه)
۱۶۷	شهره نسب نیشابور
۱۶۸	بنی موسی، بنی موسی = بنی شاکر
۱۶۹	سایر عوامل سرگردانی تمرکز علمی و طبی بغداد
۱۷۵	فصل دوم - پزشکان و دانشمندان دوران خلافت عباسیان (مخصوصاً عهد سامون)
	قسمت چهارم: دوران ترجمه در تمدن اسلامی
	مقدمه و کلیات، مترجمان و ناقلان کتب علمی و طبی در تمدن اسلامی و کتب برگردانده به زبان فارسی، است‌الحکمه
۱۹۳	فصل اول - مقدمه - کلیات
۱۹۳	فصل دوم - مترجمان و ناقلان کتب علمی و طبی در ایران و کتب برگردانده شده به زبان فارسی
۲۱۱	پیش‌نویس ۲۱۲
۲۱۲	اهرن
۲۱۴	خاندان ماسرجیس (ماسرجویه)
۲۱۵	خاندان یحیی‌شوع
۲۲۵	سرجیسوس رأس‌العینی
۲۲۷	خاندان ماسویه
۲۳۶	عیسی بن صهاربخت
۲۳۶	ابو یعقوب یوسف بن عیسی یوسف‌الناقل

صفحه	عنوان
۲۳۶	ابو یحیی البطریق
۲۳۷	سهل بن ریان طبری
۲۳۷	ابن العبری
۲۳۷	خاندان حنین
۲۶۰	اسطاث
۲۶۰	حمیش بن الحسن الاحسم الدمشقی
۲۶۲	ابو سریا بن بطریق
۲۶۴	احمد بن یسار (باسول)
۲۶۵	عیسی بن عیسی بن ابراهیم الناقل
۲۶۵	موسی بن خالد
۲۶۶	قسطنین لوقا البعلبسی
۲۶۸	ایوب الابرش
۲۶۸	ابراهم بن ایوب الابرش الناقل
۲۶۹	ایوب الزهاوی
۲۶۹	خاندان کرخی
۲۶۹	عیسی بن ماسه
۲۶۹	ابولسحق ابراهیم بن بکس العشاری
۲۷۰	ابو زکریا یحیی بن عدی بن حمید بن زکریا التکریتی المنطقی
۲۷۱	خاندان سنان (= خاندان قره)
۲۸۸	ابوعثمان سعید بن یعقوب الدمشقی
۲۸۹	علی بن ابراهیم بن بکس
۲۸۹	ابراهم بن الصلت
۲۸۹	عیسی بن اسعد النصرانی
۲۹۰	سایر مترجمان و ناقلان علوم در تمدن اسلامی
۲۹۴	مترجمان و مؤلفان هند و غیر آنها

صفحه	عنوان
۲۹۰	سایر پزشکان و مترجمان و دانشمندان
۳۰۱	بیت الحکمه

فصل پنجم : تاریخ طب و اطباء در ایران از اوایل قرن سوم تا حمله مغول (دوران تألیف و تصنیف کتب طبی)

۴۱۰	فصل اول کلیات و مقدمه
۴۱۶	۱- رین طبر
۴۱۶	۲- علی بن رین صبری
۴۲۴	۳- رازی
۴۲۵	نام و نسب رازی
۴۲۸	دوران تلمذ رازی
۴۳۵	استادان رازی
۴۴۴	شرح مختصری از زندگی و مسافرت‌های رازی
۴۵۰	وفات رازی
۴۵۶	مؤلفات و مصنفات رازی
۴۹۲	افسانه‌ها و درمان‌های طبی منسوب به رازی
۴۹۵	تاریخچه‌ها و ملاحظات طبی رازی
۴۱۱	سزایای پزشکی رازی
۴۱۴	رازی و داروشناسی و داروسازی و شیمی
۴۱۵	اخلاق و صفات رازی
۴۱۸	نظری به مقام و عقاید طبی رازی
۴۳۸	چند کلمه در باب عقاید مذهبی و حکمتی رازی
۴۴۰	دانش پزشکی و دانش اندوژی رازی

صفحه

عنوان

۱۴۰

اشعار رازی

۱۴۱

مراسم هزارویکمین سالروز رازی

۴ - اهوازی

۱۴۳

نام و نسب

۱۴۴

تاریخ تولد و مولد

۱۴۶

سپه سالکی

۱۴۷

معرفی کتاب

۱۵۰

ترجمه و بیابای کتاب ملکی

۱۵۱

نظری مختصری به آفات کتاب ملکی

۱۵۲

نظرات اهوازی به پزشکان پیش از خود

۱۵۳

حکایات و معالجات طبی منسوب به اهوازی

۱۵۵

معاصران اهوازی در ریماستان عضای

۱۵۶

وفات اهوازی

۱۵۶

پندنامه اهوازی

۱۵۸

تشریح کتات ملکی

۱۶۵

مقام اهوازی در طب

۵ - ابن سینا

۱۷۷

نام و نسب و مولد و سال ولادت

۱۸۲

تحصیل علوم و استادان شیخ

۱۸۷

دوران پس از تحصیل

۲۰۵

تاریخ وفات شیخ

۲۰۶

محل وفات و مدفن شیخ

۲۰۷

معاصران ابن سینا

صفحه	عنوان
۵۱۲	شاگردان ابن سینا
۵۱۶	اخلاق و صفات و مذهب بوعلی
۵۲۲	اشعار فارسی و تازی و نمونه خط ابن سینا
۵۳۴	ابن سینا و لغات فارسی
۵۴۰	رباعیات و الساندهای طبی منسوب به ابن سینا
۵۵۰	آثار و دستنویس ابن سینا
۵۸۵	مقام شیخ و طب
۶۰۵	در زمینه سیم
۶۰۷	هزاره ابن سینا

۶ - موفق الدین ابومنصور علی الهروی

۶۳۴	و ابوبکر ربیع ابن احمد بن خویسم بخاری
۶۳۴	موفق الدین ابومنصور علی الهروی
۶۴۰	ابوبکر ربیع بن احمد الاخوانی البخارائی

قسمت ششم: سایر پزشکان مترجم و مؤلف و تصانیف در تاریخ طب اسلام و ایران تا آخر سده ششم هجری و اوایل سده هفتم در کشور اسلامی

۶۴۰	تاودون
۶۵۰	ابن ماهان، خصیب بصری، سهل کوسج (کوسه)
۶۵۱	بولس، ساهور فرزند سهل (شاهور)
۶۵۲	اسرائیل بن سهل، دیلم، داود بن دیلم، اللجلاج، تمیمی
۶۵۳	ابومنصور قمری
۶۵۵	ابن اتردی
۶۵۶	ابوبکر محمد بن خلیل رقی

صفحه	عنوان
٦٥٧	ابوالحسن احمد بن محمد طیب طبری
٦٥٧	دانیال طیب ، ابوعلی مسکویه
٦٥٨	اسحق بن شلیطا ، یوسف طیب
٦٥٩	ابن قارن رازی ، یحیی بن عدی
٦٦٠	ابوالقاسم مقامی ، ابوغانم رازی ، ابوالحسن عمر بن السطی
٦٦١	ابوالحسن الحائمی
٦٦٣	راهم بن بکوس (بکس) عشاری
٦٦٤	احمد بن ابوشیخ فارسی
٦٦٧	ابوالحسن ابوالقاسم فارسی
٦٦٨	ابوماهر موسی بن یوسف فارسی
٦٦٩	ابومقرب اهوازی
٦٧٠	ابن مندویه اصفهانی
٦٧٢	ابوالحسن بن کشکرا یا
٦٧٤	ابوسلمان محمد بن طاهر بن بهرام سجستانی ، ابوالحسن بن غسان طیب
٦٧٥	ابوالقاسم برقی ، حسن نسائی (نسوی)
٦٧٦	ابوسهل مسیحی
٦٧٨	ابوالفرج بن هندو ، ابوسهل نیلی
٦٧٩	ابومصنوع طیفور ، اسحق بن علی الرهاوی
٦٨٠	ابن عجم طیب فارسی ، علی بن عیسی (یا عیسی بن علی) کحال
٦٨١	ابوسهل ارجانی ، ابونصر مقلی ، ابوالفرج عبداللہ الطیب
٦٨٤	ابوسعید یمانی (یمنی)
٦٨٦	ابن یختویه
٦٨٧	ابوالحسن فارسی
٦٨٨	ابن بطالان طیب بغداد
٦٨٩	ابوعلی بن زرعہ (ابن زرعہ)

صفحه	عنوان
۶۹۰	علی نسائی
۶۹۱	ابو حرب طبیب غزنوی ، ابو عبدالله معصومی اصفهانی
۶۹۲	ابن ابی صادق نیشابوری
۶۹۳	ابو عبد الله الواحد بن محمد الجوزجانی
۶۹۵	ابو دینار ، ایلاتی ، ابو الملا صاعد بن الحسن
۶۹۶	ابن جزله ، الفرین ابی سعید یمانی
۶۹۷	ابونصر یحیی بریر طبیب تکریتی
۶۹۸	فضل بن جریر تکریتی ، ابو الخیر بن ابی الفرج النعمانی ، ابن الواسطی
۶۹۹	ابو الخیر حسن بن سید بن بهنام (ابن الخمار)
۷۰۱	زاهد العلماء
۷۰۲	ابو الخطاب محمد بن محمد بن ابی طالب
۷۰۳	بلمظفر ، ابن صلاح همدانی
۷۰۴	ابن هبل ، ابن عیسی عین زری
۷۰۵	ابو القاسم هیة الله بن الفضل الطبیب البغدادی - اسم الدواء (.... خاندان)
۷۰۸	ابوطاهر طبیب واسطی
۷۰۹	ابو البرکات بغدادی
۷۱۰	ابو الحسن (ابو الحسن) صاعد بن هیة الله بن المویل
۷۱۱	محمدالدین ماردینی
۷۱۲	ابن المارستانی
۷۱۳	ابن هبل ، ابن مسیحی
۷۱۴	ابن سدید

۷۱۶ قسمت هفتم: دوران تجدد طب ایرانی - سید اسمعیل جرجانی

صفحه	عنوان
۷۱۹	شرح حال جرجانی
۷۲۱	ذخیره خوارزمشاهی
۷۲۴	خف علائی (خفی علائی ، الخفیه العلایه)
۷۲۷	الاعراض الطبیة والمباحث العلایة (اعراض ، اغراض ، الطب)
۷۴۱	یادگار
۷۴۴	درباره انسان و جهان ، درباره مایه ها
۷۴۶	درباره روح
۷۵۱	الامراض
۷۵۲	اندامها و ریه ، مغز و تولید و تقسیم اخلاط
۷۵۳	درباب قوی و نیروها و روحها
۷۵۵	خلاصه و نتیجه
۷۵۸	در مورد خوراکی و آشامی و آداب
۷۶۳	قسمت هشتم: تاریخ بیمارستانی در ایران و سرزمینهای شرق اسلامی
۷۶۵	الف) بیمارستانهای ایران
۷۶۵	بیمارستان چندشاهپور ، بیمارستان ری
۷۶۷	بیمارستان زرند
۷۶۸	بیمارستان اصفهان ، بیمارستان نیشابور
۷۶۹	بیمارستان مرو
۷۶۹	ب) بیمارستانهای سرزمینهای شرقی اسلامی
۷۷۰	بیمارستان رشید
۷۷۰	بیمارستان برامکه
۷۷۱	بیمارستان بدر (یا بیمارستان بدر هلام معتضد)
۷۷۲	بیمارستان ابوالحسن علی بن عیسی بن جراح

صفحه	عنوان
۷۷۳	بیمارستان سیده
۷۷۴	بیمارستان مقتدری
۷۷۵	بیمارستان معزالدوله دہلی، بیمارستان عضدی
۷۸۱	بیمارستانهای شمال بین النهرین و آسیای صغیر و شامات
۷۸۱	بیمارستان واسط
۷۸۱	بیمارستان محمد بن علی بن خلف، بیمارستان میافارقین (فاروقی)
	بیمارستان رازہ معول (بیمارستان باب معول)، بیمارستان سوصل،
۷۸۲	بیمارستان رقه بیمارستان حران
۷۸۳	بیمارستان نصیر
۷۸۴	بیمارستانهای دیگر
۷۸۴	انواع و اقسام بیمارستانها و بیمارستانهای آنها
۷۹۵	محتسب
۷۹۷	درحسبت برعصا دان و حجامان
۸۰۰	درحسبت برہزشکان و کمالان و جراحان و شایان
۸۰۵	تدریس علوم طبی
۸۰۸	حقوق و وظائف کارکنان بیمارستانها
۸۱۰	تشخیص بیمارها
۸۱۳	درمان بیماران در بیمارستانها
۸۱۴	اجازہ طبابت و داروفروشی
۸۲۰	اجازہ نامہ طبابت
۸۲۵	داروفروشی
۸۲۷	دردندان پزشکی و درمان دندان
۸۴۱	ذیل و ملحقات
۸۴۱	(۱) نقشه مراکز علمی و طبی در آسیای صغیر

صفحه	عنوان
۸۴۲	(۲ و ۳ و ۴) نقشه دانشگاه و شهر جندی شاپور و توضیح نقشه شاهنشاهی ساسانی و سوختن کتابخانه اسکندریه
۸۴۵	(۵ و ۶ و ۷ و ۸) دربارهٔ مرجیوس رأس المینی و حنین بن اسحق و کتاب حیث بن الحسن الأعمس و حاوی رازی
۸۴۶	(۹) توضیحات در باب کتاب «آبله و سرخک» رازی
۸۵۷	(۱۰) توضیح دربارهٔ کتاب تألیفی رازی «فی ان للطن المتقل به فیه منافع»
۸۶۰	(۱۱ و ۱۲ و ۱۳) توضیح دربارهٔ شکل هـ اقتباس از کتاب هنر نقاشی تاجیکستان و شکای خیالی از ابن سینا
۸۶۱	(۱۴ و ۱۵ و ۱۶) توضیح در باب میر مسافرت های شیخ و قصیده عینیه
۸۶۳	(۱۷) توضیح دربارهٔ مرجیوس ابن سینا
۸۶۵	(۱۸ و ۱۹ و ۲۰ و ۲۱ و ۲۲ و ۲۳) توضیح دربارهٔ ابن زیله اصفهانی و ارجوزه های شیخ و علاء الدین ابی فرشی و دکتر شهراد و دکتر مظفر شاه
۸۶۶	(۲۴ و ۲۵ و ۲۶) توضیح دربارهٔ قانون چاپ دکتر شهراد و مزاج از نظر سعدی و حسن لامسه از نظر شیخ (از آقای اکبر دانا سرشت)
۸۷۲	(۲۷ و ۲۸ و ۲۹) توضیح دربارهٔ اعصاب و بیماری های کبد و مقایسه علمی بین شیخ و رازی
۸۷۴	(۳۰ و ۳۱ و ۳۲ و ۳۳) توضیح دربارهٔ گیاهان طبی و بیماری اقولیطون و کتاب «مخارج الحروف» و کتاب «التنبيهات والاشارات» شیخ
۸۷۵	(۳۴ و ۳۵) توضیح دربارهٔ کتاب «پورسینا» تألیف مرحوم سعید نفیسی و خیالی از بوسهل مسیحی
۸۷۶	(۳۶ و ۳۷ و ۳۸) توضیح دربارهٔ حال بوسهل مسیحی و مؤلفات وی و شرح حال ابوالغیر حسن بن سوارین بابا
۸۷۷	(۳۹ و ۴۰) توضیح در باب «ابن هبل» و «ذخیره خوارزمشاهی»

شماره ۱۲ در صفحه ۸۵۷ کتاب باید به ۱۰ تصحیح شود و به همین نحو تا آخر ذیل و ملحقات تصحیح گردد، ولی اجباراً در این فهرست همان شماره های کتاب آمده است.

صفحه	عنوان
۸۷۸	(۱) و (۱۲) توضیح درباره «خف علائی» و هضم از نظر قدسا
۸۷۹	(۱۳) توضیح درباره ماههای رومی و عربی و یهودی
۸۸۱	(۱۴) توضیح درباره علم طب در طبقه بندی علوم
۸۸۲	(۱۵ و ۱۶) توضیح درباره معادلهای چند علم از نظر قدسا و علوم غریبه
۸۸۲	یادگار سید اسماعیل
۸۸۳	در باب نکات و ملاحظات طبّی پزشکان اسلامی مخصوصاً ایرانیان
۸۸۵	فهرست نامهای
۸۸۷	(۱) فهرست نامهای
۹۲۴	(۲ و ۳) فهرست نامهای دانشمندان و طبیبان و نامهای اقوام و دسته های علمی
۹۲۵	(۴) فهرست نامهای پادشاهان و خلفای سلسله ها
۹۲۶	(۵) فهرست نامهای مراکز علمی و دستگاه های مذهبی و عناوین مذهبی
۹۲۹	(۶) فهرست کتابخانه ها
۹۳۱	(۸) فهرست نامهای کشورها و شهرها و ماکر نقاط جغرافیائی و تاریخی
۹۴۲	(۹ و ۸) فهرست نامهای مذاهب و فرقه ها و دسته ها و مکتب ها
۹۴۳	(۱۰) فهرست اساسی حیوانات و جانوران
۹۴۴	(۱۱) فهرست نامهای رستنیها و میوه ها و دانه ها (طبی و غیرطبی)
۹۴۷	(۱۲) نامهای خوراکیها و آشامیدنیها (طبی و غیرطبی)
۹۴۹	(۱۳) فهرست نامهای بیماریها و عوارض آنها
۹۵۰	(۱۴) فهرست مواد داروئی
۹۷۱	(۱۵) فهرست لغات طبی و فنی و اصطلاحات وابسته بدانها
۹۷۸	(۱۶) فهرست درمانها و لوازم طبی و جراحی و درمان کنندگان
۹۸۰	(۱۷) فهرست اوزان و مقادیر و پول
۹۸۰	(۱۸) فهرست اشکال و تصاویر کتاب
۹۸۶	(۱۹) منابع و مأخذ